

PSIKOLOJİK HUKUKBİLİM
HUKUK, SUÇ VE TOPLUM

EDİTÖR
BRUCE A. ARRIGO

ÇEVİREN
ZEKİ AVCI

SERİ EDİTÖRÜ
ERTUĞRUL UZUN

BRUCE A. ARRIGO

Psikoloji ve sosyoloji alanlarında yüksek lisans derecesine sahiptir. Doktora derecesini Penn State University'den almıştır. North Carolina-Charlotte University'de Profesör ve Ceza Adaleti Bölümü Başkanıdır. Psikoloji Bölümü, Kamu Politikası Programı ve Uygulamalı ve Mesleki Etik Merkezi'nde ek görevlendirmeleri bulunmaktadır. Toplamda 100'den fazla kitap bölümü ve bilimsel makalenin yazarıdır. Bu çalışmalarında, kriminoloji teorisini, hukuk ve psikoloji sahasını ve suç ile sosyal adalettteki sorunları, disiplinlerarası, uygulamalı ve siyasal bağlamlarda ele almaktadır. *Humanity & Society* dergisinin editörlüğünü yapmıştır (1996-2000); üç ayda bir yayımlanan hakemli dergi *Journal of Forensic Psychology Practice*'in kurucusu ve editörüdür. *American Society of Criminology*'nin Eleştirel Kriminoloji Birimi tarafından verilen Yılın Eleştirel Kriminologu Ödülü'nü almıştır (2000). Ayrıca Amerikan Psikoloji Derneği'nin Hukuk-Psikoloji Birimi üyesidir. Başlıca eserleri: *Madness, Language, and the Law* (1993), *The Contours of Psychiatric Justice* (1996), *Social Justice/Criminal Justice* (1998), *The Dictionary of Critical Social Sciences* (T. R. Young ile, 1999), *Introduction to Forensic Psychology* (2000), *Law, Psychology, and Justice* (C. R. Williams ile, 2001), *The Power Serial Rapist* (D. J. Graney ile, 2001), *Punishing the Mentally Ill: A Critical Analysis of Law and Psychiatry* (2002), *Criminal Competency on Trial* (M. C. Bardwell ile, 2002), *The Female Homicide Offender: Serial Murder and the Case of Aileen Wuornos* (S. Shipley ile, 2004), *Criminal Behavior: A Systems Approach* (basımda) ve *The French Connection: Rediscovering Crime, Law, and Social Change* (D. Milovanovic ve R. Schehr ile, 2005).

ZEKİ AVCI

Mersin'de doğdu (1996). Başkent Üniversitesi Hukuk Fakültesinden mezun oldu (2020). Yüksek lisans eğitimini İ. D. Bilkent Üniversitesi Kamu Hukuku programında aldı, "Pozitif Yükümlülükler Teorisi Işığında Kötü Muamele Yasağı" başlıklı tezini tamamlamaktadır. İnsan haklarında devlet sorumluluğu ve yükümlülüklerinin yanı sıra, hukukun farklı disiplinlerle ilişkileri üzerine eğilmekte ve bu yönde eserleri Türkçeye kazandırmaktadır.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	13
1. Psikolojik Hukukbilim: Bazı Ön Yorumlar	15
2. Kitabın Aktarım Planı	17
I	
HUKUK-PSİKOLOJİ ARAŞTIRMALARINDA ELEŞTİREL PERSPEKTİF	21
1. Giriş	22
2. Hukuk ve Psikolojide Eleştirel Perspektifler	28
3. Sonuç	63
2	
ANARŞİK İSYANLAR	64
1. Giriş	65
2. Apophasis ve Anarşik Olumlama	68
3. Modern Bilim Mitosu	75
4. Akıl ve Ruh Sağlığı Mitosu	82
5. Anarşik İsyanlar	92
3	
FREUD'UN EBEVEYN KATLİ VE GENEL SUÇ TEORİSİNE ELEŞTİREL BİR BAKIŞ	105
1. Giriş	105
2. Ebeveyn Katline Dair Geçmiş Çalışmalar	107
3. Baba Katli	112
4. Anne Katli	114

5. <i>Freudyen ve Post-Freudyen Psikanalizde Gerilimin Konumu</i>	118
6. <i>Tartışma ve Sonuç: Freud'un Teorisine Dair Gerilimin Çözümü</i>	127
7. <i>Determinizm, Psikanaliz ve Ebeveyn Katlı</i>	131
8. <i>Sonuç</i>	133

4

MEDYA İMGELERİ, AKIL SAĞLIĞI HUKUKU VE ADALET	134
1. <i>Giriş</i>	135
2. <i>Kurucu Kriminoloji: Temel İlkelere Bir Bakış</i>	138
3. <i>Ted Kaczynski'nin Esas Farkı</i>	144
4. <i>'Dâhi Deli'yi Elbirliğiyle Üretmek</i>	147
5. <i>Kaczynski'de Azaltıcı ve Baskılayıcı Zararlar</i>	161
6. <i>İkame Edici Söylemler: Geleceğimiz İçin Çıkarımlar</i>	165

5

GENÇLİĞİN AZALAN KUTSALLIĞI	168
1. <i>Çocuk Adalet ve Mahkeme Sistemleri: Kâğıt Üstündeki Amaçlar</i>	169
2. <i>Genel Sistemler (ve İlişkili Sistem) Teorileri</i>	174
3. <i>Bowencî Teorik Perspektifin Katkıları</i>	183
4. <i>Pota</i>	191
5. <i>Ergenler ve Adil Bir Sistem İçin Koşullar</i>	194
6. <i>Sonuçlar: Her Şey Bir Arada</i>	199

6

CEZAI YAPTIRIMLILIK ÜZERİNE GÜNCEL PERSPEKTİFLER	201
1. <i>Giriş</i>	202
2. <i>'Modern' Hoşgörüsüzlüğün Muhasebesi</i>	206
3. <i>Cezai Yaptırımılığın Değerlendirilmesi</i>	209
4. <i>Psikanaliz Perspektifinden Bir Müdahale</i>	223
5. <i>Sonuç</i>	229

	7	
RASYONELLEŐTİRME RUHUMUZA İYİ Mİ GELİR?	230	
1. Giriş	230	
2. Artık Mazeret Yok: İtiraf ve Kmama	236	
3. Derealizasyon Olarak İtiraf: Bilişsel İslahatı Yeniden Düşlemek	251	
	8	
HUKUK-PSİKOLOJİ AYRIMINDA ADALETE DAİR BEKLENTİLER	255	
1. Giriş	255	
2. Ana Akım Hukuk ve Psikolojinin Sınırları: Eleşirel Ajandanın Katkıları	257	
3. Adalet, Hümanizm ve Reform Beklentileri: Eleştirel Psikolojik Hukukbilimin Yakınsama Noktaları	265	
4. Eleştirel Psikolojik Hukukbilim: Teori, Araştırma ve Uygulamada Geleceğın Yönelimleri	283	
5. Sonuçlar	291	
		KAYNAKÇA
		293
		DİZİN
		337

ÖNSÖZ

Hukuk ve psikoloji (veya daha genel ifadeyle hukuk-psikolojisi) alanı, 30 yılı aşkın bir süre önce, muhtelif kurumsal kontrol sistemlerinden (ör. ceza adaleti, akıl ve ruh sağlığı, sosyal refah, çocuk ve gençlik hizmetleri gibi sistemlerden) geçirilen kişiler için anlamlı ve sürdürülebilir bir değişime kapı açma gayesine adanmışlıkla ortaya çıktı. O dönem, psikolojinin (ve psikiyatrinin) barındırdığı değer ve içgörülerin, bu (tektipleştirici) aygıtlara maruz kalan insanların yaşam deneyimlerini; adalete, güçlenmeye, insan onuruna ve sosyal refaha katkı yapacak bir biçimde insanileştirebileceğine inanılıyordu. Ne yazık ki, akıl ve ruh sağlığı hukuku araştırma, politika ve uygulamaları, asıl ideallerini ileri taşımakta büyük ölçüde başarısız oldu. Gerçekten, jüri seçimi, görgü tanığı ifadesi, isnat yeteneği, psikopati ve benzeri mefhumlar hakkında çok şey öğrenmiş olsak da bu meseleleri şekillendiren kültürel, politik, ekonomik, sosyal ve felsefi güçler hakkında hayli az bilgiye sahibiz. Bunun bir sonucu olarak, hukuk-psikoloji alanının anılan (ve olası farklı) meselelerindeki teknik derinliğimiz artarken, bu önemli bilme biçimi ile yurttaş adaleti, sosyal değişim, hukukun meşruiyeti, akıl ve ruh sağlığı tüketicisinin güçlendirilmesi ve benzeri başlıklar arasındaki bağlantılar gözden kaçırıldı veya daha da kötüsü, görmezden gelindi.

Aslında, hukuk-psikoloji-suç hareketinin başlangıçtaki hedeflerini ileri götürmekteki başarısızlıklarına dikkat çekmeyi amaçlayan bazı girişimlerde bulunulmuştur. Öte yandan, bu gibi çalışmalar, genellikle alanın noksanlıklarını teşhis eder, sınırlandırılmış ya da kademeli düzeltme çağruları yapar veya yaygın bir değişim ihtiyacı bulunduğu gerçeğini kabul eder fakat sistematik bir reform stratejisi önermekten kaçınır. Radikal psikohukuk

araştırmacılarının hukuku insanileştirmeye yönelik farklı (veya yeni) yaklaşımlar sundukları bazı münferit senaryolarda ise, bu girişimleri büyük ölçüde spekülâtif düzeyde gerçekleşmiş veya eleştirel mahiyette bir iki felsefi atıf kaynağından (ör. kaos teorisi, anarşizm, politik ekonomi analizi, postmodernizm) seçilmiş içgörülere dayanmıştır fakat bunun ötesine taşınamamıştır. Netice itibarıyla, bu radikal dönüşüm ajandası hayli umut verici görünmekle birlikte, henüz tam kapsamıyla anlaşılammış ve akademi bünyesindeki herkesçe benimsenememiştir. Yakın zamanda, radikal psikoloji içindeki veya onunla ilişkilennmiş bir dizi entelektüel merceğın (ör. feminizmin, Marksizmin, postmodernizmin) epistemolojik kabullerinde keşfe çıktım ve bunların içerdığı bireysel veya kolektif kavrayışların, hukuk-psikoloji-suç ayırımında topyekûn değışime yönelik bir plan sağladığını ileri sürdüm (Arrigo, 2002a). Bahsi geçen makalede, yaklaşımıımı *eleştirel psikolojik hukukbilim* adıyla tanımladım; bu, çağdaş kültürün, çeşitli medeni ve cezai bağlamlarda hukuk ile akıl sağlığına gösterdiği hürmeti sorgulayan bir stratejiydi. Bu eserde de genel stratejimin ağırlıkla meta-teorik olduğunu ve gelecekte yapılacak teorik, ampirik ve siyasal soruşturmalar için temel oluşturmaya müsait, yeterince incelenmemiş düşünce modellerine odaklandığını belirtmek istiyorum.

Psikolojik Hukukbilim: Hukuk, Suç ve Toplum, adli psikoloji araştırması ve uygulamasında yeni ve gerekli bir hat belirliyor. Psikohukuki hüküm verme pratiğini imal eden ve sürdüren kültürel ve sosyal güçlerin farkında olarak bu derleme, hukuk-psikoloji-suç hareketinin, asıl amacı olan yurttaş adaletine ve sosyal refaha katkı yapacak bir yola radikal ajanda tarafından anlamlı bir şekilde nasıl geri döndürebileceğini, eleştirel bir perspektifle araştırıyor. Birçok seçenek arasından seçilmiş fakat merkezî role sahip bazı tartışmalı mefhumlara odaklanarak (ör. tehlikelilik kestirimi, ergen kimliği) ve bunların her birini en az bir eleştirel teorik referans çerçevesi merceğinden ele alarak (ör. anarşizm, genel/aile sistemleri teorisi), hâkim adli psikolojik politikalar ve uygulamalar aracılığıyla adaletin gerçekten ileri taşıyıp taşınma-

dığı (ve kimin için taşındığı) hakkında daha fazla veya daha farklı şeyler öğrenme imkânı buluruz. Eleştirel psikolojik hukukbilim de bu bağlamda, sorunların veya tartışmaların altından, arkasından, üstünden, çevresinden ve içinden geçerek, bu meseleleri ruh sağlığı hukuku alanında üreten ve/veya sürdüren kültürel, politik, ekonomik, sosyal ve felsefi güçleri açığa çıkarır. Bunun da ötesinde, eleştirel psikolojik hukukbilim, sırtını radikal düşünceye dayayarak, bu (ve benzeri) psikohukuki meselelere uygulanacak alternatif anlamlandırma stratejilerinin (ör. feminist hukukbilim, psikanaliz); onur, özerklik, güçlendirme vb. mefhumlara dair daha bütünlüklü ve eksiksiz ifade ediş biçimlerini nerede ve nasıl üretebileceklerini izah eder.

1. Psikolojik Hukukbilim: Bazı Ön Yorumlar

Psikolojik hukukbilimin eleştirel ajandası, henüz gelişim aşamasındadır. Bazı seçme makale ve kitap bölümleri yeni yeni görünür hâle gelmektedir. Bununla birlikte, ilginç bir şekilde, henüz tam kapsamlı monografiler veya sıkı bir edisyondan geçirilmiş metinler ortaya konamamıştır. Radikal psikolojik hukukbilim temasıyla paralel olarak hazırlanan yakın zamanlı ve bir kitap hacmindeki projeler arasında, Williams & Arrigo (2001) ve Arrigo'nun (2002b) çalışmaları bulunmaktadır. Williams & Arrigo'nun çalışması, yakıcı mahiyette pek çok medeni akıl ve ruh sağlığı hukuku sorununa, yurttaş adaleti, psikolojik hümanizm ve sosyal refah ile daha tutarlı şekillerde yeni bir çerçeve çizmenin, kaos teorisi ve lineer olamayan dinamiklere ait kavrayışlar aracılığıyla nasıl mümkün olabileceğini ele almıştır. Arrigo'nun (2002b) çalışması, farklılığı (yani akıl hastalığını) aynılığa (yani akıl sağlığına) indirgemeye çalışan yani psikiyatrik vaka addedilen yurttaşların cezalandırılmalarının tıp tarafından sıhhileştirilmesine ve hukuk tarafından meşrulaştırılmasına yol açan bilinçli ve bilinçdışı güçlere ilişkin bir tartışma yaratmak üzere, çeşitli radikal düşünce ve atıf sistemlerinin sağladığı içgörülere eğilmiştir.

Bu kitapların hiçbirinde psikolojik hukukbilim alanı özel olarak ele alınmamıştır. Ayrıca bu çalışmalar, eleştirel ajandanın, hüküm vermenin rolünü hukuk ve psikolojinin kesişimi dâhilinde vurgulayarak kültürel ve sosyal güçleri nasıl ortaya çıkarabileceğini, bu süreç içinde söz konusu pratikleri nasıl özgürleştirebileceğini ve nihayetinde dönüştürebileceğini nazara almadı.

İşte, *Psikolojik Hukukbilim: Hukuk, Suç ve Toplum* adlı bu eser, literatürdeki anılan boşluğu doldurmaya çalışıyor. Radikal gündemin gelişmekte olan içgörülerine ve adli psikolojideki birçok tartışmayı anlamlı bir şekilde yeniden hesaba almaya yönelik üstlendiği kapsayıcı göreve dayanan bu derleme; teori, araştırma ve siyasette adalet ve hümanizm gerçeğe dönüştürülmek isteniyorsa, bunun için psikohukuki araştırmanın hangi yöne doğru ilerleyebileceğini ve ilerlemesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Sosyal bilimler ve tıp literatürüne yapılan özgün, güncel ve kışkırtıcı bir katkı olarak bu kitap; kriminoloji, hukuk, psikoloji, sosyoloji ve kamu politikası gibi konuyla alakalı çalışma alanları için, anaakımlaşabilecek bir çekiciliğe sahiptir. Akademik bir metin olarak, *Psikolojik Hukukbilim*, üst sınıflardaki lisans ve giriş aşamasındaki lisansüstü öğrencileri için yazılmıştır. Akademisyenler, akıl ve ruh sağlığı uygulamacıları, sosyal aktivistler ve siyaset analizcilerinden oluşan geniş bir kitleye hitap edeceğine dikkat edilerek, belli bir kavramsallık dâhilinde şekillendirilmiştir. Kitap aynı zamanda, medeni ve cezai akıl sağlığı hukukunun barındırdığı gündelik ikilemlere de dayanması hasebiyle, uygulamaya dönük niteliktedir. Eser; hukuk ve psikoloji, suç sosyolojisi, hukuk ve toplum, kültürel çalışmalar, hukuk ve tıp, suçlu davranışı, hukuk ve sosyal kontrol, sosyal sorunlar gibi meselelerin ele alındığı derslerde, yardımcı okuma materyali olarak kullanılabilir.

Aynı zamanda, suç ve adalet çalışmalarına dair de ufuk açıcı ve aydınlatıcı bir katkı olarak *Psikolojik Hukukbilim*, adli psikolojiyi yorumlamak üzere ortaya çıkan şu yaklaşımın; yani hukuk-psikoloji-suç ayrımındaki birtakım çetrefilli ve karmaşık tartışmaları soruşturmaya ve eleştirel sorgulama yöntemiyle ku-

rulacak daimî bir ilişkilene yoluyla adalet ve hümanizm lehine daha yüksek hedeflere nasıl erişilebileceğini açıklamaya yönelik yaklaşımın kapsamlı bir değerlendirmesini sunar. Eserde, hukuk, psikoloji, sosyoloji ve ceza adaleti konularında tecrübeli veya yeni araştırmacılar, disiplinlere özgü sınırların ötesine uzanarak; kültürel ve edebî eleştirinin, psikanalizin, felsefenin, feminizm çalışmalarının ve tahlillerini şekillendirmekte kullandıkları pek çok başka perspektifin sağladığı içgörülerini dayanak alır.

2. Kitabın Aktarım Planı

Psikolojik Hukukbilim: Hukuk, Suç ve Toplum sekiz bölüme oluşuyor. Bölüm 1, psikolojik hukukbilim alanının kavramsal açıdan ne anlama geldiğini genel hatlarıyla ortaya koyuyor. 2'den 7'ye kadar olan bölümler, radikal psikohukuki düşüncenin şekillendirdiği çeşitli medeni ve cezai akıl ve ruh sağlığı hukuku tartışmalarını ele alır. 8. Bölüm, psikolojik hukukbilimdeki sosyal değişim ajandasının, teori, araştırma ve siyasa alanlarında gelecekte yapılacak çalışmalarla nasıl geliştirilebileceğini göz önünde tutarak, öncesindeki uygulama bölümlerini değerlendirir. Şimdi ise, her bölüme yönelik daha detaylı bir açıklama sunuyoruz.

Bölüm 1, özellikle de sosyal refah, yurttaş adaleti ve hümanizmin menfaatlerini desteklemeye yönelik olarak, mevcut psikohukuki araştırma, hüküm verme ve uygulamanın sınırlarını ve eksikliklerini teşhis eder. Bruce A. Arrigo, hukuk-psikolojisi suç araştırmalarına girişmek için önde gelen beş yaklaşımın sağlayabileceği faydaları inceleyerek, anılan ideallere nasıl erişilebileceğini inceler. Bahse konu perspektifler şunlardan katkı alır: (1) politik ekonomi; (2) feminist hukukbilim; (3) anarşist düşünce; (4) postmodernizm ve (5) kaos teorisi. Bu beş atıf kaynağının epistemolojik kabulleri, adaletin hedeflerine geleneksel adli psikolojik araştırmaların yapamadığı şekillerde eleştirel ajanda tarafından hangi noktalarda ve nasıl katkı yapıldığını izah etmek için bir temel olarak da incelenir.

2. Bölüm, akıl hastalığını yorumlama, bir kişinin tehlikeliliğini kestirme ve zorunlu yatış dayatma mefhumlarındaki ana akım yaklaşımların sınırlarını gözden geçirir. Christopher R. Williams, bu gibi başlıklar bakımından, hukukun meşruiyetinin psikolojideki hümanist değerlerle bağdaşıp bağdaşmadığını sorgular. Bunun yanı sıra, anarşizmin epistemik belirsizliğe, değişim ile farklılığa, yaratıcılık ile oluşuma ve öz-yönetime itibar edişinin, psikiyatrik bozukluğu tanımlamak ve akıl ve ruh sağlığı bilimlerinin insan yaşamındaki rolünü yorumlamak için tamamen yeni bir doğrultuyu nasıl yansıttığını ele alır.

3. Bölüm, psikanalitik açıdan anlaşıldığı hâliyle ebeveyn katli suçunu araştırır. Phillip C. Shon, klasik Freudyen psikanalizin ileri sürdüğü şekilde merceği insanın içine odaklamak yerine, dışarıya odaklamayı önerir ve toplumsal cinsiyet, ırk, sınıf dinamiklerinin, ebeveyn katli suçuna dair sosyal inşayı şekillendirdiğini ima eder. Bu bağlamda yazar, suç olarak tanımlanan ve suçlu biçiminde etiketlenen şeyin değişmez, bağımsız bir doğa kanununun değil, daima iktidarın bir çıktısı olduğunu savunur. Bu nedenle, ebeveyn katli de dâhil olmak üzere suça dair anlayışımız, psikolojiden (psikiyatriden) ziyade ekonomi, hukuk ve siyasa ile daha sıkı bir bağlantıya sahiptir ve bunlar, suçu kavrayışımız bakımından daha açıklayıcıdır.

4. Bölüm, Theodore Kaczynski (*Unabomber*) davasındaki mahkeme öncesi dramı konu edinir. Michael P. Arena ve Bruce A. Arrigo, postmodernizm sağladığı içgörülerin, özellikle de kurucu düşüncenin; medya kuruluşları, kolluk kuvvetleri ve mahkeme sisteminin Unabomber vakası hakkında asıl duruşmadan önce bir adaletsizlik atmosferi yaratacak biçimde birbirlerini nasıl (yanlış) etkilediklerini anlamamıza yardımcı olduğunu öne sürerler. Yazarlar, bir nebze siyasi saiklerle de körüklenen bu adaletsizliğin, Kaczynski'yi kendi kendini temsil etme hakkından mahrum bırakan bir sonuca nasıl yol açtığını ortaya koyar.

5. Bölüm, adli çocuk psikolojisinin, özellikle ergen kimlik gelişiminin kritik döneminde, çocukların üstün yararını gözetmede nasıl başarısız olduğunu araştırır. Jeffrey L. Helms ve Bruce A.

Arrigo, genel sistemler teorisi bünyesindeki yorumlayıcı araçlara (örneğin entropi karşısında negentropiye, kapalı olanlar karşısında açık sistemlere, homeostaziye, adaptasyona) dayanarak, psikohukuki karar simsarlarının gerçek anlamda küçükler bakımından ‘nesnel ve bilimsel’ yargılar sağlamakta nasıl başarısız olduklarını ortaya koyar. Yazarlar, Bowenci aile sistemleri teorisi ve uygulamasının, ergen kimlik gelişimini yorumlamak ve buna uygun bir karşılık sunmak anlamında nasıl daha adil ve insancıl bir bakış açısını temsil ettiğini değerlendirir.

6. Bölüm, bir dizi önde gelen ceza uzmanı ve farklı branşlardan sosyal bilimci tarafından suça ve suçun kontrolüne bir çözüm olarak geliştirilen cezai yaptırımlılık olgusunu ele alır. Véronique Voruz, bilim söyleminin, kaygının dile dökülmeyen ancak hissedilen mevcudiyetinin ve hapsedmeye veya ayrıştırıcı uygulamalara duyduğumuz bağlılığın; bizzat geç modernitenin politik, ekonomik, sosyal ve kültürel anlayışlarından doğan zayıflatıcı tepkiler olduğuna dikkat çekerek bu doktrine itiraz getirir. Suç kontrolü söylemini sürdürmede ve ne yazık ki cezai yaptırımlılığın bilimsel rasyonelitesini meşrulaştıran teorik temeli ilerletmede eleştirel kriminolojinin oynadığı rolü açmıyarak bölümü sonlandırır.

7. Bölüm, ‘sorumlulaştırma’ olgusunu ele alır. Bu kavram, suçlu rehabilitasyon uygulamalarıyla bağlantılı olarak, bireylerin suç teşkil eden fiillerinin sorumluluğunu üstlenmeleri ve doğal olarak da hukuk nezdinde sorumlu tutulmaları gerektiğini anlatır. Bu düşünce biçimini benimsemek, etkili ve anlamlı bir rehabilitasyona giden yol olarak kabul edilir. Etnografik verilerden yararlanan Shadd Maruna, bu iddianın yetersiz araştırmalar ışığında kabul edildiğini savunur. Bunun yanında, sorumlulaştırma mefhumunun hapishane sistemindeki bireylerin rehabilitasyonuna zararlı etki yaptığını gösteren önemli miktarda kanıt olduğunu öne sürer. Islaha yönelik ortamlarda otobiyografik aktarım ve kendini-yansıtma yoluna gitmenin, onarıcı adalet mantığına uygun olarak damgalanmaları nasıl azaltabileceğini,

iyileşmeyi nasıl teşvik edebileceğini ve mükerrer suç oranlarını nasıl düşürebileceğini tetkik ederek bölümü bitirir.

8. Bölüm, önceki bölümlerdeki yazarların ana akım adli psikolojik ve kriminolojik teori, araştırma ve uygulamadaki sınırları nasıl keşfettiklerini de göz önünde bulundurarak, bu eserin uygulamaya dönük bölümlerini değerlendirir. Ayrıca bu bölüm, hukuk-psikoloji-suç ayrımının hümanizm ve adalet adını verdiğimiz değerlerle nasıl daha tutarlı kılınabileceğini ele almaktadır. Bruce A. Arrigo, hukuk-psikoloji-suç hareketinin, [akıl sağlığı sistemindeki] tüketicileri güçlendirme hedeflerinde aşama kaydedeceği bir geleceğe yüzünü yeniden dönmesi isteniyorsa; teori, araştırma ve (eğitim de dâhil olmak üzere) siyasette hangi çalışmaların yürütülmesi gerektiğine dair yorumlar yaparak, uygulama bölümlerindeki ana yakınsama noktalarını ele alıyor.

Psikolojik Hukukbilim başlıklı bu çalışma, adli psikoloji ve kriminolojideki süregelen tartışmaların birçoğunu ileriye taşımakta ve reform, hümanizm ve adalet mefhumlarının, bilgi sürecindeki periferik değil, merkezî özellikler olduğunu teslim etmektedir. Kuşkusuz, bu eser, onlarca yıl önce kurulan hukuk-psikoloji-suç hareketinin mimarları tarafından tasavvur edilen topyekûn değişime tek başına vücut veremez. Aslında, kesinlikle değerli bir girişim olmakla birlikte, böylesi bir görev, bir kitabın sınırları içinde makul bir şekilde yerine getirilemeyecek kadar zorlu olacaktır. Bununla birlikte, değişim rüzgarları eleştirel temelde düşünmekle başlar ve bu derleme tam da bu ihtimali besler, hatta büyütür. Bu nedenle, sizi, bu kitabın içerdiği potansiyeli değerlendirmeye davet ediyorum. Böyle bir amaç olmadan, korkarım ki hukuk-psikoloji-suç hareketi sonsuza dek ana akım düşünce ve akıl yürütme tarzının bir yapıtı olarak kalacaktır; yani açıklamaya çalıştığı şeyde iyi niyetli ama insani ve sosyal olguları anlama tarzı sınırlı bir yapıttan ibaret olacaktır. Benim bakış açım göre, bundan çok daha fazlasına ihtiyacımız bulunuyor ve özellikle toplumda yurttaş esenliği, kolektif iyilik ve insan adaletinin tesis edilmesi isteniyorsa, bu süreçte eleştirel ajanda önemli bir rol oynuyor.

I
HUKUK-PSİKOLOJİ ARAŞTIRMALARINDA ELEŞTİREL
PERSPEKTİF¹

–Yurttaş Adaletinde ve Radikal Sosyal Değişimde Yeni
Yönelimler–

BRUCE A. ARRIGO

Hukuk ve psikoloji hareketi 1960’larda, psikoloji temelli değer ve kavrayışların kılavuzluğunda hukuku ve hukuki hüküm verme faaliyetini insanileştirme kararlılığıyla ortaya çıktı. Pek çok gözlemci tarafından, hareketin amaçlarına büyük ölçüde ulaşmadığı, herhangi bir radikal veya radikal olmasa bile önem arz eden türden sosyal değişim türetmediği belirtilir. Hayal kırıklığı yaratan bu sonuçların bir izahı, radikal bir ajandanın muhtevasını, özellikle de temel kabullerinin belirlenmesi bakımından açıklamak üzere sistematik ve kapsamlı bir girişimin yapılmamış olmasıdır. Bu bölüm, eleştirel (kriminolojik) teori içinde geliştirildiği ve radikal hukuk-psikoloji çalışmacıları tarafından ele alınan hâlleriyle muhtelif kavrayışlara yaslanarak, çağdaş psikohukuki araştırmalar bakımından önde gelen beş yaklaşımın ana hatlarını çizer. Bunlar, şu sayılan perspektiflerdir: (1) politik ekonomi; (2) feminist hukukbilim; (3) anarşizm; (4) postmodernizm ve (5) kaos teorisi. Ayrı ayrı bu yönelimler, akademideki radikal öğretinin

¹ Bu bölüm, yazarın daha önce yayınlanmış şu makalesinden uyarlanmıştır: Bruce A. Arrigo, 2003. “Psychology and the Law: The Critical Agenda for Citizen Justice and Radical Social Change”. *Justice Quarterly* 20 (2), 399-444. Academy of Criminal Justice Sciences’in izniyle yeniden yayımlanmaktadır.

neleri temsil edegeldiğine dair daha berrak bir portre sunar. Toplu olarak ise, özellikle adaletin hedeflerini hukuki zeminde geliştirmek bakımından, hukuk-psikoloji araştırmalarında yeni ve oldukça gereksinim duyulan bir istikameti ortaya koyarlar.

1. Giriş

Hukuk-psikoloji hareketi 1960'ların sonlarında ortaya çıktı ve 1968'de Amerikan Psikoloji-Hukuk Derneğinin (AP-LS) kurulmasıyla kurumsallaştı. Hareketin ve oluşumun amacı, psikohukuki meselelerde adaletin yerini yeniden tesis etmek (Fox, 1999; Arrigo, 2001) ve 'haklarından uzun zamandır mahrum bırakılmışları baskı altında tutmak için kullanılagelen [ve] hâkim konumdaki "yargısal irade ortaklığını" dönüştürmek' (Haney, 1993, 375) biçiminde ifade edildi. Çoğu gözlemci tarafından belirtildiği üzere, ne yazık ki hukuk-psikoloji alanının bizzat kendisi, sahip olduğu radikal değişim üretme kapasitesini fazlasıyla ihmal etmiştir (ör. Fox, 1993a, 1991; Melton, 1992, 1990; Roesch, 1995; Ogloff, 2000). Buna göre, psikohukuki meselelere yön vermekte adalet mefhumunun konumu o kadar sapmış ve etkisiz hâle gelmiştir ki (Fox, 1997), hukuk psikologları (örneğin klinisyenler, araştırmacılar, siyasa analizcileri) 'yasalara ve hukuk sistemine bakarken at gözlükleri takılı' (Melton, 1991, 1) biçimde çalışmayı alışkanlık hâline getirmişlerdir.

Hukuk-psikoloji sahasında anlamlı, sürdürülebilir bir değişim görülemeyişinin bir izahı; hareketin, sosyal dönüşüm ve yurttaş adaleti savunucularının yerleştirmeye çalıştığı vizyon üzerine kapsayıcı ve yeknesak bir teorik anlatı ortaya koyamaması olarak görülebilir. Gerçekten de, Ogloff'un (1994) gözlemlediği gibi, "[Mevcut] araştırmaların büyük çoğunluğu ... hukukun neden veya nasıl var olduğuna dair herhangi bir açıklama sağlamak yerine, yalnızca bu fenomenin ne olduğuna dair bir tanım sunar. [Hukuk psikologları], üzerinde çalıştıkları fenomeni aydınlatmak için teoriler kullanmakta veya geliştirmekte başarısız olmuş-

lardır” (4; Small, 1993). Bu nedenle, ‘onur’, ‘kişilik’, ‘insan refahı’, ‘özerklik’, ‘anlayışlılık’, ‘kendi kaderini tayin’ ve ‘eşitlik’ gibi değerler radikal ajandaya eklenirken (ör. Tapp&Levine, 1977; Finkel, 1995; Prilleltensky&Fox, 1997); bu değerlerin ne anlam ifade ettiği meselesi, radikal eleştiriye sıcak yaklaşan uygulamalı araştırmaların da varlığına rağmen (ör. Dallaire, McCubbin, Morin&Cohen, 2000; Arrigo&Williams, 1999a; 1999b; McCubbin&Weisstub, 1998), ne yazık ki belirsiz, yanlış anlaşılmuş veya yok sayılmış durumda kalmaya devam ediyor. Hakikaten, bu çalışmalar, akıl ve ruh sağlığı tüketicilerinin sıklıkla maruz bırakıldığı yabancılaştırma ve tahakkümün sosyal, politik ve ekonomik portresine dair anlayışımızı önemli ölçüde ileri taşısa da aslında bunların dikkate değer ve ikna edici nitelikteki analizlerinin temelini aldığı kavramsal gerekçeler hakkında çok az şey öğreniyoruz.

Bunlardan da öte, hukuk-psikoloji alanında, dönüştürücü ve güçlendirici [*empowering*] bir hüküm verme pratiği üzerine geniş çaplı bir teorik yaklaşım inşa etme uğraşı katı bir şekilde düstur edinildiğinde, yeterli kavramsal berraklıktan yoksun kalınıyor (Cohen, 1991; Ogloff, 1992), disipliner alt-uzmanlaşmaya yenik düşülüyor (Fox, 1993b; Arrigo&Williams, 1999a) veya adaleti, kendisinin yokluğunda tarif eden bir duruma varılıyor (Shklar, 1990; Simon, 1995; Cohen, 1989). Bu girişimler, kendi adlarına kesinlikle umut vadetmekle birlikte, cesaret kırıcı sonuçlar doğuruyorlar. Örneğin, geliştirilen perspektiflerin dağılarak çoğalan hâli, bazı araştırmacıları, adaletin ne anlama geldiği veya suistimallerinin nasıl ortadan kaldırılacağı konusunda fikir birliğine varmanın mümkün olmayabileceği sonucuna ulaştırıyor (Fox, 1999; Simon, 1995). Ayrıca, psikohukuki alan içinde, özgürlükçü uygulamalar bağlamında makro-teorik bir duruş oluşturmaya yönelik başarısız girişimler, bu görevin sadece göz korkutucu değil, belki de gerçekleştirilemez olduğu düşüncesini sezdiriyor. Sonuç olarak birçok araştırmacı, bu disiplinin, radikal sosyal dönüşüme duyulan ihtiyacı gerçek kılmaktaki yetersizliğinden yakınıyor. Haney’nin (1993) ifade